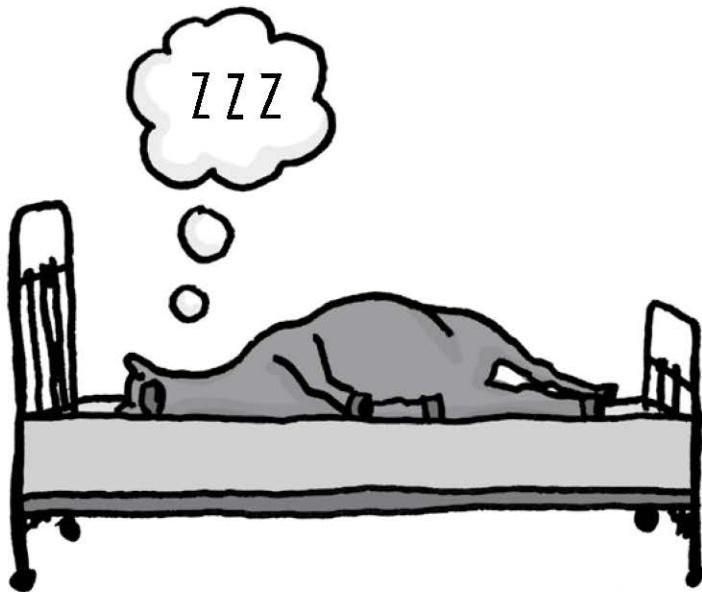

IS EEN LUIPAARD EEN LUI PAARD?

Dat een luipaard geen lui paard is, kun je al zien aan het lidwoord dat erbij hoort: het is *de* luipaard, ook al zeggen veel mensen *het* luipaard, omdat het ook *het* paard is. De *-paard* in *luipaard* is dus niet hetzelfde woord als het paard dat in de wei staat. Hoe komt het Nederlands dan wel aan dit woord?

EEN GLUIPERIG BEEST

Om daarachter te komen, gaan we terug naar de vroege middeleeuwen. Dan duikt de *lupaert* op in het Middelnederlands. Dat woord is ontleend aan het Oudfranse *lupart* of *leopart*. Dat *-part* veranderde in *-paert* is makkelijk te verklaren: *paert* 'paard' was een bekende diernaam, die lijkt op *part*. En de middeleeuwers konden het deel *lu-* ook wel thuisbrengen: zij gebruikten namelijk het woord *lupen* voor 'gluipen, loeren, iemand verraderlijk overvallen of van achteren aanvallen'. Dat past goed bij een kat die zijn prooi besluipt. *Lui-* is daar vervolgens een verbastering van.

KRUISING TUSSEN EEN LEEUW EN EEN PANTER

De middeleeuwers hadden dus een aardige verklaring voor het woord, maar oorspronkelijk stak het anders in elkaar. Het Oudfranse *lupart* of *leopart* stamt via het Latijnse *leopardus* af van het Griekse *leópardos*, van *léon* 'leeuw' en *párdos* 'mannetjespanter'; de luipaard werd namelijk gezien als een kruising tussen een leeuw en een panter. *Párdos* is waarschijnlijk verwant met *prdáku-* 'luipaard, tijger, slang' in het Sanskriet.

Een luipaard met een lange nek

De gevlekte vacht van de luipaard verbindt deze grote kat overigens met een heel ander dier, namelijk de giraffe. In het Latijn luidt de naam van dit dier *camelopardus*. De lange hals werd gezien als een kenmerk van de kameel (*camelo*) en in de vacht herkende men de panter: *pardus*. De officiële familienaam van de giraffe is *Giraffa camelopardalis*. Daarin zie je natuurlijk ons woord *giraffe* terug. *Giraffa* komt via het Frans of het Italiaans van het Arabische *zaarāfa* of *zurāfa*. En *camelopardalis* is een verbogen vorm van *camelopardus*. Het is dus niet zo gek dat de giraffe voordat hij zo heette ook wel *kameelpardel* of *kameelpaard* werd genoemd, iets wat letterlijk 'kameelpanther' betekent. In het Afrikaans heet de giraffe zelfs nog steeds *kameelperd*. De giraffe is overigens geen familie van de kameel. En al helemaal niet van de panter.

RICHT DE NACHTSCHADE 'S NACHTS SCHADE AAN?

Nachtschade is de naam van het plantengeslacht waartoe onder andere de aardappel, de tomaat en de aubergine behoren. Nuttige gewassen, want ze leveren ons voedsel op. Maar de naam doet vermoeden dat ze er een duister dubbel-leven op na houden. Wat spookt de nachtschade 's nachts uit?

Nachtschade is de Nederlandse naam van het plantengeslacht *Solanum*. Deze plantenfamilie dankt haar naam aan één specifieke plant: *zwarte nachtschade* (*Solanum nigrum*). Dat is een giftige plant met zwarte bessen. De oorspronkelijke naam was *nachtschaduw* 'nachtschaduw', waarschijnlijk omdat men de plant als de belichaming van een duivelse figuur zag. Het gewas zou toverkracht hebben en nachtmerries verdrijven.

Door volksetymologie veranderde *nachtschaduw* later in *nachtschade*: toen mensen de naam *nachtschaduw* niet meer begrepen, legden ze het verband met schade door de giftige eigenschappen van de plant.

Giftige aardappels, tomaten en aubergines

Giftige stoffen komen in alle planten van de nachtschadefamilie voor. Toch zijn bijvoorbeeld aardappels, tomaten en aubergines eetbaar. Maar als een aardappel een groene plek heeft, kun je die beter wegsnijden, want daar is onder invloed van licht de gifstof solanine ontstaan. Onrijpe tomaten kunnen de gifstof tomatine bevatten. En aubergines kun je niet rauw eten, omdat ze solanine bevatten. Door verhitting verdwijnt de gifstof.

In dit boek kom je meer leden van de nachtschadefamilie tegen: *cayennepeper* (pagina 16) en *lieflisappel* (pagina 49). Andere plantnamen die je op het verkeerde been zetten, zijn *eslook*, *ezelsmelk* en *hondsdrif* (zie pagina 21).

WAAROM IS EEN WITTE NEUSHOORN GRIJS (EN EEN ZWARTE OOK)?

Waarom een neushoorn *neushoorn* wordt genoemd, is wel te begrijpen, want het dier draagt een vervaarlijk wapen op zijn neus: een puntige hoorn die wel zestig centimeter lang kan worden. Maar waarom zou een neushoorn *zwart* of *wit* heten, alle neushoorns zijn toch grijs? Dat heeft het dier te danken aan taalmisverstaanderij.

Er zijn twee soorten neushoorns: een neushoorn met relatief brede lippen (*Ceratotherium simum*) en een neushoorn met relatief puntige lippen (*Diceros bicornis*). Het eerste type werd in het Afrikaans omschreven als de neushoorn 'met de wijde bek'. Dit *wijde* kwam in het Engels terecht als *white*, dat vervolgens netjes in het Nederlands werd vertaald met *wit*. De *witte neushoorn* was een feit. En toen er eenmaal een witte neushoorn was, werd dat andere type, dus die met de relatief smalle lippen, een *zwarte neushoorn* genoemd om beide typen van elkaar te onderscheiden. Maar in welk licht je de neushoorn ook bekijkt, hij is zo grijs als een olifant.

Rinoceros is letterlijk 'neusgehoornd'

Een in het Nederlands minder gebruikelijk synoniem van *neushoorn* is *rinoceros*. In het Engels is *rhinoceros* de normale term. En eigenlijk is dat ook gewoon *neushoorn*. Het woord komt namelijk via het Latijn van het Griekse *rinokerōs* 'neusgehoornd', van *ris* (in de bezitsvorm: *rinos*) 'neus' en *keras* 'hoorn'. De diernaam *neushoorn* lijkt wel heel Nederlands, maar het is een leenvertaling van de Latijnse naam van het dier: een letterlijke vertaling van een vreemd woord in de eigen taal.

